

Кімге: «Батыс қазақстан облысы санитарлық-эпидимиологиялық департаментіне »

Аты-жөні: Жолбатырова Альбина Абзалқызы

Күні: 16.10.2024 ж.

Тақырыбы: «Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігі: жағдайы және мүмкіндігі»

Кілт сөздер: азық-түлік қауіпсіздігі, халықаралық ұйым, экономика, заманауи талаптар, нормативтік құқықтық.

Аналитикалық жазба

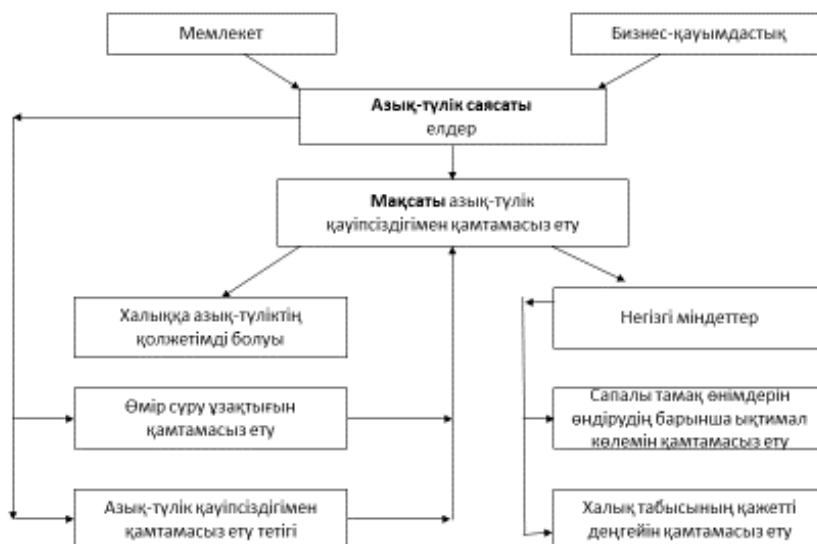
Қазіргі экономикалық жағдайда жалпы көбінесе азық-түлік қауіпсіздігінің мәні мен рөлі қарастырылады. Азық-түлік қауіпсіздігі мемлекеттің болуы мен тәуелсіздігінің маңызды шарты ретінде қарастырылады. Қазіргі жағдай, заманауи талаптар күрделі әлеуметтік кешенмен сипатталады, халықаралық деңгейде де, сондай-ақ әлемдік қоғамдастық елдерінің әрқайсысының деңгейінде де саяси, экологиялық және басқа да проблемаларды шешуге бағытталған. Азық-түлік қауіпсіздігі проблемалары ауыл шаруашылығы саласындағы терең зерттеулерді талап етеді. Биотехнология саласындағы үйлестірілген жұмыс ауыл шаруашылығы дақылдарын жақсартуға, ауыл шаруашылығында қайта өңдеу және өндіру саласындағы инновациялық стратегияларға, тамақ өнеркәсібінде жаңа технологияларды енгізуді ынталандыруға және осы саладағы ғылыми-зерттеу жобаларына инвестицияларды тартуға бағытталған Қазақстан Республикасының азық-түлік қауіпсіздігінің кепілі бола алады. Зерттеу барасында жан басына шаққандағы ауылшаруашылық өнімдерінің жекелеген түрлерін тұтынудың нәтижелері ұсынылады. Тамақ өнімдерін тұтынудың ұлттық стандарттары тұтынудың физиологиялық нормаларымен салыстырылып, ең аз және ең көп тұтыну көлемі бойынша жан басына шаққандағы тұтынудың өңірлік аспектісі қарастырылды. Сонымен қатар, ұлттық азық-түлік қауіпсіздігіне ішкі және сыртқы қатерлерді жоюға ықпал ететін шаралардың жүйесі ұсынылады.

Азық-түлік қауіпсіздігі ұлттық қауіпсіздіктің ажырамас бөлігі болып табылады. Халықты азық-түлікпен қамтамасыз етуді

жақсарту маңызды әлеуметтік-экономикалық міндет, оны шешу мемлекеттің де, сондай-ақ әрбір нақты аймақтардың да дамуы үшін үлкен маңызға ие. Қазақстан Республикасында азық-түлік қауіпсіздігі мәселесіне алғаш рет ХХ ғасырдың 90-шы жылдары көңіл бөле бастады. Әлеуметтік-экономикалық реформаларды жүргізу кезеңінде елдің азық-түлікпен қамтамасыз етілу қаупі туындады. Қаржы-экономикалық жағдайы төмен, сауда және өндірістік-шаруашылық байланыстар Қазақстандағы ауыл шаруашылығы шикізаты мен азық-түлік өндірісінің құлдырауына, импорттық тәуелділіктің күшті болуына, сондай-ақ тамақ өнімдерін тұтыну деңгейінің төмендеуіне алып келді. Осының бәрі елдің азық-түлік қауіпсіздігін күшейтуіне ықпал жасады. Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету жер ресурстарының, агротехникалық құралдардың болуы мен сапасына, ортаның экологиялық жағдайларына байланысты олардың экономикалық жай-күйін, сондай-ақ тамақ өнімдерін өндіретін салалардың даму деңгейін анықтау. Тұрақсыз нарықтық экономикада халықтың жекелеген топтарын және жекелеген өңірлерді тамақ өнімдерімен қанағаттанарлықтай жабдықтау проблемалары туындауы мүмкін. Азық-түліктің жеке өндірісі және тамақ өнімдері импортының өсуі халықты азық-түлікпен қамтамасыз ету тәуекелдерін, тиісінше елдің азық-түлік қауіпсіздігі проблемаларын тудыратын бірқатар факторларға байланысты. Бір жағынан, шаруашылық жүргізуші субъектілер қолда бар бәсекелестік артықшылықтарды мүмкіндігінше тезірек іске асыру және өнімнің жаңа түрлерін жасау үшін сонша өнім шығаруға ұмтылады; екінші жағынан-шиеленіседі тұтынушылар үшін бәсекелестік күрес және нарықтың басқа да Ұлттық, сондай-ақ әлемдік тауарларды олардың неғұрлым кеңеюдейтін мүдделері мен артықшылықтарын қанағаттандырады. Азық-түлік қауіпсіздігі еліміздің ұлттық қауіпсіздігінің бір бөлігі болып табылады, себебі бірде-бір мемлекет халықтық сапалы тамақ өнімдеріне деген сұранысын қанағаттандырмастан, ұлттық, соның ішінде экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуі мүмкін емес. Азық-түлік қауіпсіздігі - бұл адамның, қоғам мен мемлекеттің өмір сүруінің өмірлік маңызды мүдделері мен түпкілікті негіздерінің ішкі және сыртқы қауіптерден сенімді қорғалу жағдайы, бұл ретте өз өндірісі есебінен елдің барлық халқын азық-түліктің негізгі түрлерімен неғұрлым осал, аз қамтылған жіктерінің міндетті басымдылығы кезінде және сапада тамақ өнімдерінің физикалық және экономикалық қол жетімділігі жағдайында

қамтамасыз, сыртқы азық-түліктің көздерінен мемлекеттің толық немесе барынша мүмкін болатын тәуелсіздігі. Азық-түлік қауіпсіздігі басқа өзара байланысты жүйелермен (саяси, әскеристратегиялық, экономикалық, энергетикалық, экологиялық және т.б.) қатар ұлттық қауіпсіздік жүйесінің құрамына кіші жүйе ретінде кіретін күрделі жүйе болып табылады. Азық-түлік қауіпсіздігі жүйесінің мақсаты халықты қажетті (негізгі) тамақ өнімдерімен сенімді (үздіксіз), жеткілікті және сапалы қамтамасыз ету болып табылады.

Негізгі бөлім: Қазіргі жағдай заманауи талаптар күрделі әлеуметтік кешенмен сипатталады, халықаралық деңгейде де, сондай-ақ әлемдік қоғамдастық елдерінің әрқайсысының деңгейінде де саяси, экологиялық және басқа да проблемаларды шешуге бағытталған. Адамның белгілі бір қоғамдастықтың, елдің және оның өңірлерінің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің мақсаты қазіргі заманғы жағдайларда барынша мүмкін болатын өмір сүру ұзақтығына қол жеткізілетін барлық халыққа азық-түліктің қолжетімділігі болуға тиіс. Яғни, халықтың табысы тұрғысынан халықтың қажетті әл-ауқаты қамтамасыз етілуге тиіс. Азық-түлік қауіпсіздігінің әртүрлі теориялық және әдіснамалық аспектілері көптеген ғалымдардың еңбектерінде көрініс тапты: Н.А. Апсалямов, М.А. Борхунов, А. В. Гордеев, Г.А. Калиев, Е.И. Маргулис, В.В. Милосердов, А.В. Назаренко, П.М. Першукевич, Б.И. Пошкус, Т.Ф. Рябова, И.Г. Ушачев, В.К. Фролов, А.А. Шутьков, И.В. Щетинина және басқалар. Азық-түлік қауіпсіздігі проблемаларының әлеуметтік-экономикалық маңыздылығы мен мазмұны мәселелеріне Л.Н. Алиеваның, А.А. Анфиногентованың, З.И. Калугинаның, А.А. Кудряшованың, Е.В. Романцовтың, М.В. Рыбаковтың, Б.С. Толысбаевтың, Н.В. Фадейкинаның, О. Фролованың және басқа да ғалымдардың еңбектері арналған. Азық-түлік қауіпсіздігін өңірлік деңгейде және салалық аспектіде жүргізілген осындай ғалымдар ретінде А. И. Алтухов, Д. Ф. Вермель, В. В. Григорук, И. И. Контусенко, В. Н. Папело, Е. В. Кені, Л. В. Тю және басқа да. Нарықтық жағдайларда адамның қажеттілігін қанағаттандыратын және оған өмір сүрудің барынша ұзақтығын қамтамасыз ететін жоғары сапалы тағамның жеткілікті мөлшерін сатып алу. Осылайша, азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін мемлекет пен бизнесті қалыптастыру, жоспарлау және жүзеге асыру қажет тиісті азық-түлік саясаты қауымдастығы.

Елдің азық-түлік қауіпсіздігі ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің, оның егемендігін сақтаудың басты факторларының бірі, демографиялық саясаттың маңызды құрамдас бөлігі, қажетті шарт болып табылатындықтан жоғары стандарттарға кепілдік беру арқылы азаматтардың өмір сүру сапасын арттыру онда азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету мемлекеттік саясаттың басым бағыты, өйткені қиылысатын тораптық ұлттық, экономикалық, әлеуметтік, демографиялық және экологиялық проблемалардың кең спектрін қамтиды.

3. Аталмыш проблеманың ұсынылатын шешімі

Елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін мемлекеттік астық ресурстарын және басқа да ауыл шаруашылығы өнімдерін қалыптастыру, сақтау және пайдалану мәселелерін заңнамалық бекіту жоспарланып отыр. Әлеуметтік маңызы бар азық-түлік тауарларына бағаның қолжетімділігін қамтамасыз ету көзделеді. Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің өлшемдері мен негізгі бағыттары анықталды. Сыртқы нарықтарда азық-түлік сатып алу мүмкіндігі көзделген, бұл республикада өндірілмейтін немесе шағын көлемде өндірілетін азық-түлік тауарларының нарығына реттеушілік ықпал етуге мүмкіндік береді. Мемлекет басшысының тапсырмаларына

сәйкес мемлекеттік органдар мен ұлттық компаниялардың сатып алуларындағы қазақстандық үлесті арттыру мақсатында заңнамаға түзетулер енгізіледі. Елдің азық-түлік қауіпсіздігі бірнеше факторлармен анықталады. Біріншіден, бұл халық үшін азық-түліктің қолжетімділігі, яғни нарықтың қанығу дәрежесі. Қазақстанның ауыл шаруашылығы ішкі нарықтың ауыл шаруашылығы өнімдерімен толық қамтамасыз ету үшін барлық мүмкіндіктер мен жағдайлар жасалған. Екіншіден, азық-түліктің экономикалық қолжетімділігі, ол ең алдымен халықтың сатып алу қабілеттілігімен шектеледі. Осыған байланысты дағдарысқа қарсы бағдарлама шеңберінде Үкімет бағаның өсуін тежеу және кедендік-тарифтік саясатты реттеу бойынша шаралар қабылдауда. Ішкі нарықты импорттан қорғау мақсатында республикада өндірілетін тамақ өнімдерінің импортына кеден баждарын ұлғайту жоспарланып отыр. Үшінші фактор азық – түлік қауіпсіздігі және төртіншісі-өз азық-түлік шаруашылығы болып табылады, онсыз елдің азық-түліктік қорғалуы туралы әңгіме жүргізу мүмкін емес. Өлемдік тәжірибе азық-түлік қауіпсіздігі шекарасы қажеттіліктің 18-35 пайызы мөлшерінде азықтүлік импорты деңгейінде тұрғанын көрсетеді.

Азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің салалық бағыты ретінде ауыл шаруашылығын, тамақ өнімдерін өндіру жөніндегі кәсіпорындарды және т. б. техникалық-технологиялық жаңғырту қажеттілігін көрсету қажет. Яғни, импортқа техникалық тәуелділікке тап бола отырып, азықтүлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге болмайды[15]. Тамақ өнімдерінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін оларды өндірудің, сақтаудың, тасымалдаудың, қайта өңдеудің және сатудың барлық сатыларында олардың заңнама талаптарына сәйкестігін бақылау қажет. Генетикалық түрлендірілген микроорганизмдерді пайдалана отырып алынған тамақ өнімдерінің бақылаусыз таралуын болдырмау қажет.

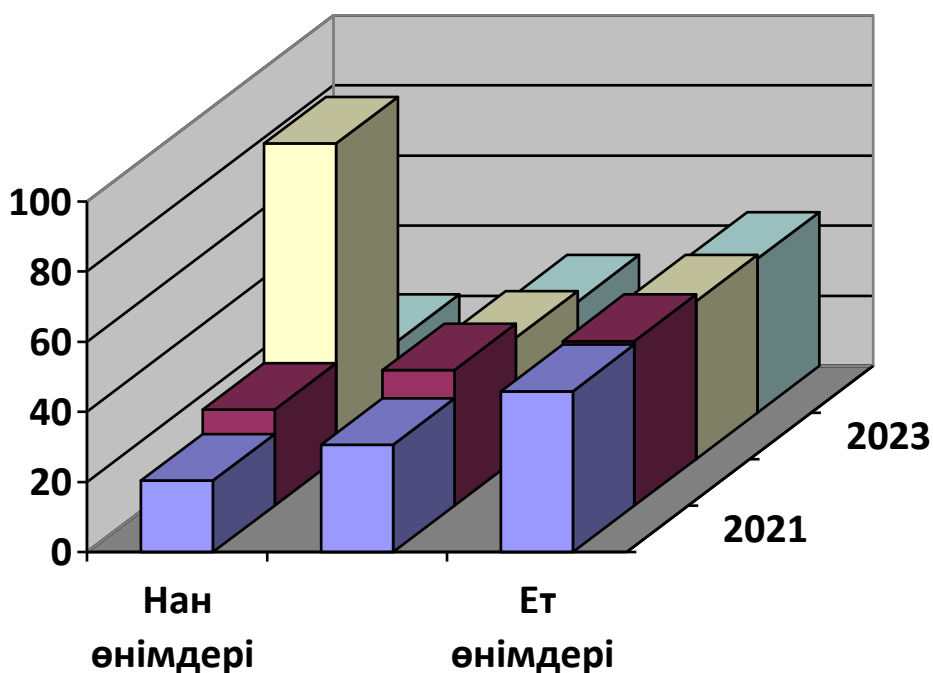
Қолданыстағы заңнамаға азықтүлік қауіпсіздігі саласындағы ақпараттандыру туралы ережелерді енгізу қажет, оған сәйкес жедел түрде электрондық түрде мүдделі тұлғаларға қолжетімді болуы тиіс туралы деректер:

- облыстағы мемлекеттік және салалық стандарттар, нормалар мен нормативтер - азық-түлік қауіпсіздігі;
- тамақ өнімдерін өндіру мен тұтынудың жайкүйі мен динамикасы;
- ауыл шаруашылығы шикізаты мен азықтүліктің ішкі және сыртқы нарықтарының жай-күйі мен даму үрдістері;

- қажетті және нақты мемлекеттік және өңірлік баланстарда азық-түлік өндірісінің деңгейі;
- мемлекеттік мақсатты бағдарламаларды орындау және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша іс-шараларды жүзеге асыру.

Халықтың жан басына шаққандағы тамақ өнімдерінің жекелеген түрлері бойынша тұтыну орташа бір айда: картоп - 4 кг, 1 - сұрыпты бидай ұнынан пісірілген нан - 2,9 кг, сиыр еті - 2 кг, шикі сүт - 1,7 л, айран - 1,4 л, жұмыртқа - 16,2 дана, алма-1,6 кг, қант - 1,5 кг, күріш - 1,3 кг, макарон - 1 кг, жас немесе салқындатылған балық - 0,7 кг, қара шай - 0,1 кг құрады. Ең аз және ең көп тұтыну көлемі бар тамақ өнімдерінің негізгі топтарын жан басына шаққандағы тұтынудың өңірлік аспектісін қарастыра отырып, келесі көшбасшы-аймақтарды атап өтуге болады. Соңғы децильді топтар арасында тамақ өнімдерін тұтыну бойынша айтарлықтай дифференциация сақталуда, осылайша ең аз қамтамасыз етілген халықтың 10%-ы неғұрлым қамтамасыз етілген 10%-бен салыстырғанда ет пен ет өнімдерін, жемістерді 3 есе аз тұтынды.

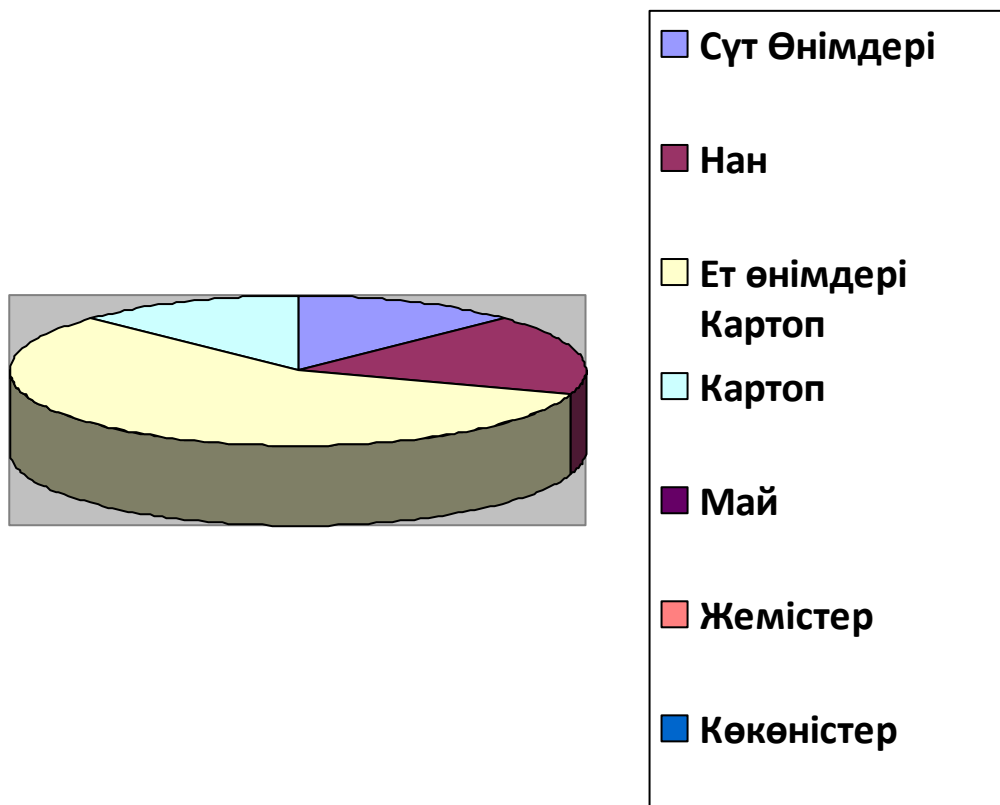
Тамақ өнімдерінің негізгі топтарын тұтыну

4. Мүмкіндіктер

Сыртқы және ішкі жағдайлардың өзгеруіне қарамастан азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі міндеттері:

- елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін жеткілікті сапалы және қауіпсіз шикізат пен азық-түліктің отандық өндірісін тұрақты дамыту;
- елдің әрбір азаматы үшін қауіпсіз азық-түлік өнімдерінің көлемі мен ассортиментте физикалық және экономикалық қол жетімділігін қамтамасыз ету;
- белсенді және салауатты өмір салты үшін қажетті тамақ өнімдерін тұтынудың белгіленген ұтымды нормаларына сәйкес келеді;
- дер кезінде анықтау және мүмкіндігінше ішкі және азық-түлік қауіпсіздігіне сыртқы қауіп-қатерлерді болдырмау, азаматтарды тамақ өнімдерімен қамтамасыз ету жүйесін үнемі дайындықта ұстау, тамақ өнімдерінің стратегиялық қорларын қалыптастыру арқылы олардың теріс салдарын болжау және азайту

Аз тұтыну көлемі бар тамақ өнімдерінің негізгі топтарын жан басына шаққандағы тұтынудың өңірлік аспектісі

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасы азықтүлік өнеркәсібінің әлеуеті осы салаға шығару көлемін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік береді, сол арқылы ішкі нарықтың қажеттілігін де, тамақ өнімдерінің негізгі топтары бойынша экспорттық өтінімдерді да қамтамасыз етеді. Қазақстан тек ірі шикізаттық экспорттаушы ғана емес, сонымен қатар экологиялық таза органикалық ауыл шаруашылығы өнімдерінің кең экспорттық желісі бар дамыған аграрлық державаға айналуға нақты мүмкіндігі бар. Тамақ өнеркәсібі мен АӨК көрсеткіштерінің серпінін арттыру халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға және Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуге ықпал ететін болады.

Ұсыным : Ұлттық азық-түлік қауіпсіздігіне ішкі және сыртқы қатерлерді жоюға ықпал ететін шаралардың мынадай жүйесі ұсынылады:

- ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру, сатып алу, бастапқы және терең өңдеу, сақтау, тасымалдау және өткізу саласындағы экономикалық қатынастар жүйесін жетілдіру;
- АӨК ұсақ тауарлы өндірістерінің мамандандырылған орта және ірі тауарлық өндірістерге көшуін, сондай - ақ мал шаруашылығы мен өсімдік шаруашылығы өнімдерін өндіруді өнеркәсіптік негізге ауыстыруды ынталандыру;
- халықтың төлемге қабілетті сұранысын жандандыру және ішкі және сыртқы нарықтарда отандық азық-түліктің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында ауыл шаруашылығы өнімдерінің бағасын мемлекеттік және нарықтық реттеудің оңтайлы үйлесімі;
- ауыл шаруашылығы өндірушілеріне икемді салық салу, басым салалар мен өнімдерді дамытуға қаражат салатын немесе экологиялық нормаларды сақтай отырып, өндірісті тұрақты дамыту принципін ұстанатын өндірушілерге салық жеңілдіктерін беру;
- кеден баждары мен алымдардан біртіндеп бас тарта отырып және баға саясатын келісе отырып, ТМД елдерінің бірыңғай азық-түлік нарығын құру;
- Қазақстан Республикасының экспорттық астық әлеуетін арттыру мақсатында ТМД мемлекеттерінің аумағы арқылы жүк транзиті кезінде темір жол тарифтерінің мөлшерін реттеу;
- қайта өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындарын жаңғырту және техникалық қайта жарақтандыру, озық технологиялар мен сапаны басқару жүйелерін енгізу (ИСО 9000, ИСО 14000);
- импортты ынталандыру;

7. Дәйекті сөздер

1. Азық-түлік қауіпсіздігін бағалау қауіпсіздік: мақсатты тұжырымдамалар және сындарлы шешімдер қабылдауға арналған көрсеткіштер [Электрондық ресурс].

4. Азық-түлік қауіпсіздігін бағалау Қазақстан Республикасы осы зерттеулер негізінде 2009 жылы үй шаруашылығындағы өмір сүру деңгейін бағалау 2014ж. - Алматы: Қазақстан Республикасы агенттігі статистика бойынша, 2014. -21 Б.

5. Дәлелдемелердің болмауына байланысты істердің жағдайы әлемдегі азық-түлік қауіпсіздігі [электрондық ресурс].

6. Бцова о. азық-түлік нарығы Қазақстан: кәсіпкерлерге арналған жәрдемақы, оқытушылар, студенттер / г. Мякена, Ю. Синявский және басқалар / ред. Н.О. Бцова. - Алматы: Үнемді. зерттеулер, 1999. - 292 б.

9. С. Жылентаев.М. Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігі: Аграрлық-экономикалық аспект / / Мәскеу университетінің хабаршысы. Серия

10. Ормантаева г. Орталық Азиядағы азық-түлік қауіпсіздігі / / Халықаралық экономика. – М.: Панорама, 2011. – № 9. – С. 47-49.

11. С. Покровский.Ф. Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігі: тәжірибе және проблемалар / / экономика ауыл шаруашылығы: реферат журналы. - М.: Ресей ауыл шаруашылығы академиясының Орталық ғылыми ауылшаруашылық кітапханасы ғылымдар, 2010. – № 1. – С.5-25.